

ЕВОЛЮЦІЯ ВАЛЬСУ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ БАЛЬНІЙ КУЛЬТУРІ

Д. Федорченко. Еволюція вальсу в європейській бальній культурі

Проаналізовано сучасний стан вальсу, виконано класифікацію його стилів та їх аналіз. Також розглянуто генезис формування вальсу в європейській бальній культурі. Під назвою вальс об'єднано танець з різних сфер — народної, соціальної, бальної. Еволюція вальсу свідчить, що, згідно з сучасною назвою танцю «віденський вальс», означений танець почав набувати популярності у Відні у XVIII ст. Вальс здобув суттєвий імпульс близько 1830 р. завдяки композиторам, котрі створювали музику для вальсу. Під час дослідження визначено, що нині існує багато форм цього танцю: повільний вальс, віденський вальс, фігурний вальс, вальс-бостон, класичний вальс, танго-вальс. Один зі старовинних бальних танців — повільний вальс, особливістю його хореографічної мови є кругові рухи і повороти. Віденські вальси були швидкими і танцювались на плоскій стопі, виконавці ковзали та обертались з неймовірною швидкістю. У другій половині XIX ст. набули поширення повільні вальси, на основі чого виникає новий вид танцю — бостон-вальс. Розглянуто танго-вальс, який більше є соціальним танцем, його особливість — несиметричний крок, що ділиться на три фази. Отже, танець вальс в умовах розвитку сучасного бального танцю є найвидовищнішим танцем хореографічного мистецтва та невіддільною частиною розвитку культури суспільства.

Ключові слова: *вальс, бальна культура, віденський вальс, повільний вальс, вальс-бостон, танго-вальс.*

D. Fedorchenko. Evolution of waltz in the European ball culture

Problem statement. One of the most popular dance forms of the past centuries was exquisite, soft and smooth waltz which can be called a bright phenomenon of the world choreographic art. However, the scientific and theoretical part of this choreographic art remains quite unstudied.

The purpose of the article is to reveal the sources of formation and evolution of various kinds of waltz in the European program of ballroom dance.

The methodology. The methods used in this article are the following: 1) historical methods that allow to place the chosen work into the perspective of ballroom choreography development; 2) classifications and systematizations that allow to conduct the analysis of how various kinds of waltz formed; 3) stylistic methods used for studying the

given form of ballroom dance in the context of the choreographic art.

The results. The history of waltz formation goes back to those times when dance was not just a great art but also a part of the compulsory program of high life education. Waltz received an immense impulse around 1830 owing to two outstanding composers — Franz Lanner and Johann Strauss.

In the modern period of ballroom dance development there are plenty of waltz forms: slow waltz, Viennese waltz, figured waltz, boston, classical waltz and tango-waltz.

The modern European program (Standard) of ballroom dance includes two waltzes: slow and Viennese. Slow waltz opens the program for both adults and professionals, this waltz is a sort of visiting card of a couple in ballroom choreography. From the first movements of a couple one can understand the level of their mastery which includes: rhythmicity, musicality, skills of couple holds and constant moving around the floor while performing complex techniques. In Viennese waltz fast pace is added, which requires good physical training from the performers.

Despite the essential changes in the structure of waltz vocabulary, nowadays this ballroom dance is positioned as a developed form that functions according to the general form-creating laws of ballroom choreography: the variability of the dancing performance technique, the compositional structure of the pattern, the specific characteristics of the choreographic vocabulary, the peculiarity of the musical structure. Given the development of modern ballroom choreography, waltz is the most spectacular dance of the choreographic art and the integral part of the development of society culture.

Keywords: *waltz, ballroom culture, Viennese waltz, slow waltz, boston, tango-waltz.*

Постановка проблеми. Історія розвитку бальної хореографії наповнена багатьма визначними подіями, коли нові стилі повністю змінювали танцювальні форми і впливали на еволюцію всього хореографічного мистецтва. Танцювальна лексика протягом століть видозмінювалась, розширювалась й систематизувалася. Однією з найпопулярніших танцювальних форм минулих століть був витончений, м'який і плавний вальс, який

* This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

можна назвати яскравим феноменом світового хореографічного мистецтва. Уважається, що люди, котрі ефектно танцюють вальс, мають відчуття стилю, гарні музичні здібності, розвинений музичний слух.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі, присвяченій проблемам історичного розвитку хореографічного мистецтва, виконано фундаментальні дослідження генезису бальної культури Н. П. Іванівським, М. В. Васильєвою-Рождественською, І. А. Вороніною, Т. Б. Нарською. У працях цих авторів розкриваються особливості танцювальної культури різних часів і народів, стилістичні елементи, властиві як народним, так і салонним формам танцю.

Найвизначнішими зарубіжними науковими розвідками, присвяченими основним ознакам вальсу, вважаються праці К. Мартіна, Т. Букленда, С. Кука, Б. Готшильда, Н. Джорджа-Грейвса, Д. Робінсона та ін. У розвідках вітчизняних науковців С. Єфанової, М. Кеба, Н. Терещенко вальс досліджено в різних аспектах: культурно-історичні витоки, розвиток техніки виконання, жанрові особливості.

На початку ХХІ ст. бальний танець стає надзвичайно популярним видом хореографічного мистецтва, чому сприяло проведення турнірів, майстер-класів та фестивалів по всьому світу, також популяризують бальну хореографію засоби масової інформації, створюючи різноманітні телевізійні танцювальні проекти. Але науково-теоретична частина цього виду хореографічного мистецтва вивчена недостатньо. Важливу інформацію про еволюцію бальної хореографії та цінні відомості про її розвиток можна почерпнути з мемуарів танцюристів минулих років, газетних статей, історичних передмов і рідкісних фрагментів відеозаписів. Тому нині актуально поглиблене вивчення історії розвитку й фундаментальних змін у бальній хореографії.

Мета статті — розкрити джерела виникнення та еволюцію різних видів вальсу в європейській програмі бального танцю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Здавна вальс був не лише великим мистецтвом, а й входив в обов'язкову програму навчання аристократичного суспільства. Бали становили важливу частину дворянського життя, і все інше дозвільля підпорядковувалось підготовці до них. Музика і танці, поряд з іноземними мовами та математикою,

верховою їздою, фехтуванням і гімнастикою, уважалися важливою частиною дворянського виховання. Танцювати навчалися змалку, років з 5–6, навчання нагадувало жорстоке тренування спортсмена. Професійний танцівник повинен був відрізнитись спритністю і впевненістю, демонструвати витонченість у рухах, невимушеність та витривалість (Васильєва-Рождественская, 1987). Джентльмен, який поважав себе, або дівчина на виданні не могли знехтувати вивченням вальсу. Саме тому вальсувати вчили і дам, і кавалерів — уміння виконувати цей красивий і романтичний танець, який і нині входить у європейську програму бальних танців, особливо шанувався у вищих колах аристократів. Уміти, підхопивши ритм, елегантно й легко переміщатись по паркету під чарівну музику було справжнім задоволенням для всього світського суспільства.

Питання походження вальсу є доволі спірним. Думки вчених збігаються в тому, що джерела виникнення вальсу мають народно-побутові коріння, але назва країни, у якій зародився вальс, є дискусійною. Одні дослідники вважають вальс німецьким танцем, інші — французьким. Також існує думка, що вальс походить від німецько-австрійського селянського танцю під назвою «Ландлер», у якому вчасно замінили важкі підстрибування і стрибки на плавні й витончені рухи-ковзання. Французькі вчені акцентують на тому, що вальс походить від французького придворного танцю ХVІ ст. «вольти» — танцю з обертаннями. На думку німецьких учених, вальс походить від танців під назвою «walzer» — парного танцю Баварії та Тріюля, також він був поширеним у Чехії, Австрії та Баварії. Підтвердження цих теорій знаходимо в статті С. Єфанової «До питання еволюції вальсу як різновиду бального танцю: історико-мистецтвознавчий аналіз» (Єфанова, 2017).

Під назвою «вальс» об'єднано танець з різних сфер — народної, соціальної, бальної. Еволюція вальсу свідчить, що, згідно з сучасною назвою танцю «віденський вальс», танець почав набувати поширення у Відні у ХVІІІ ст. Це був перший широкопопулярний танець із закритою позицією в парах. Швидкість вальсу потребувала інтимного фізичного спілкування між партнерами, і тому вальс осуджувався як скандальний і аморальний. Тривалий час вальс був забороненим у світсь-

кому суспільстві, а його рухи вважалися непристойними і такими, що принижують гідність жінки. Вальс наносив своєрідний удар по кодексу честі та благородства, що становив основу придворного етикету. Лише наприкінці XVIII ст. запанувала справжня епоха вальсу по всій Європі (Захарова, 2020). Заборону на вальс у палацах німецьких кайзерів зняв лише Вільгельм II, посівши престол у 1888 р.

На балах XIX ст. вальс стає найпопулярнішим танцем. На початку XIX ст. мода на нього порівнювалася з модою на паління тютюну, вальс стає вираженням тенденцій буржуазної культури. Дворянство, допустивши його в своє середовище, знаходило нові правила поведінки, стилі спілкування.

Вальс здобув неабиякий імпульс приблизно в 1830 р. завдяки двом видатним австрійським композиторам — Й. Ланнеру і Й. Штраусу. Ці два композитори були, безумовно, найпопулярнішими в XIX ст.: вони встановили стандарт віденського вальсу (його надзвичайно швидкої версії). Дослідники зазначають, що в той час вальс танцювали майже у всіх селах та містах центральної Європи. Саме тому цей танець почав впливати на розвиток сценічних жанрів опери і балету та розвиток сюїтної, симфонічної європейської музики XIX — XX ст. Вальси створювали такі композитори, як К. М. Вебер, Й. Штраус, Й. Брамс, Е. Гріг, П. І. Чайковський, О. К. Глазунов, М. А. Римський-Корсаков.

Майстри танців відразу помітили у вальсі (сільському танці) загрозу своїй професії. Придворні танці потребували значної практики і навчання: виконавцям бальних композицій до кінця XVIII ст. доводилося довго вивчати пози й окремі рухи, тренувати виконання поклонів і реверансів та послідовності складних композиційних фігур. Водночас основні кроки вальсу можна було вивчити за відносно короткий час, а часто просто спостерігаючи.

Існували різні стилі «вальсування». Віденські вальси були швидкими і танцювались на плоскій стопі, виконавці ковзали й обертались з неймовірною швидкістю. У Франції танцюристи зазвичай вальсували напівпальцях. Фотографії середини XX ст. свідчать, що танцюристи стояли майже в сучасній позиції. Чітко розподілялися ролі в парі: партнер вів партнерку, а вона слідувала за ним, так рухи у вальсі виконуються і зараз. Вальс, який мав

неабияку популярність у танцзалах, потребував постійної практики. Кроки, кружляння були неможливі без достатнього володіння паркетом, балансу і музикальності. Також існувала реальна небезпека виникнення запаморочення. У сучасному вальсі танцюристи чергують праві, ліві повороти і зміни. Тоді ж у вальсі пари оберталися в одну сторону і виконували фігури в одному напрямку — за годинниковою стрілкою. Зворотній рух був спірним питанням, частково тому, що партнер повинен був щільно притискувати свою партнерку, щоб змінити напрямок руху.

Якщо в британських вищих колах відмовлялися видозмінювати рух вальсу, то в інших країнах його техніка і хореографічна мова активно розвивалися. Оригінальний вальс на $\frac{3}{4}$ з трьох кроків конкурував з вальсом на два кроки. У другому варіанті замість того, щоби зробити три кроки, танцюристи виконували довгий крок на перші два удари, потім приставку на третьому ударі музики. Другий варіант уважався простішим, і у США його навіть назвали «вальсом незнайки».

У другій половині XIX ст. вальси писалися композиторами в повільнішому темпі, ніж оригінальний віденський ритм. На основі європейського «вальсу у два па», під впливом музики, яка була набагато повільнішою, у Північній Америці виникає новий вид танцю — вальс-бостон, музичний розмір якого теж $\frac{3}{4}$, темп помірно повільний, приблизно 40 тактів на хвилину. Як і інші види вальсу, вальс-бостон виконувався в парі, широко та лірично, з просуванням по колу. Для цього танцю характерні паралельна позиція стоп, протяжні кроки та глибокі зниження. Основні рухи видозмінювались: замість кружляння — повороти, замість вальсової доріжки — протяжні кроки, замість фігурних пасажів — пози. Загалом вальс-бостон вдало поєднував аристократизм американського Півдня та динамізм американської Півночі (Єфанова, 2017). Вальс-бостон майже зник у 1914 р. в результаті розпочатої Першої світової війни. Але він встиг надати імпульсу до народження яскравих танців XX ст. — американського та англійського варіантів повільного вальсу. Ця версія зрештою стимулювала розвиток англійського або міжнародного стилю, який триває і сьогодні.

Один зі старовинних бальних танців — повільний вальс. За тривалу історію свого

існування ставлення до цього танцю змінювалося, але завжди вальс пов'язувався з романтичними почуттями. Як зазначалося вище, особливістю хореографічної мови вальсу є кругові рухи і повороти. Повільний вальс — це тридольний танець, який виконується в парі. Легка сукня партнерки, плавний ритм, м'які рухи — усе це створювало ефект невагомості. Пара, виконуючи повільний вальс, ніби літала над паркетом, гнана легкими поривами вітру. Досягти такого враження від танцю — вища майстерність його виконавців.

Рухи пари в повільному вальсі — м'які, ковзаючі. Їх можна порівняти з морською хвилею. Але, попри свій романтичний настрій, повільний вальс виконується в строгих костюмах, зі стриманими зачісками та макіяжем, з дотриманням надзвичайно високої техніки виконання і суворої дисципліни. Це — основа класичної європейської програми, що потребує дисципліни й тривалих тренувань. Характерні ознаки повільного вальсу: закрита позиція пари, корпуси танцюристів відхилені один від одного, відстань нижніх частин тіла — мінімальна. Перший крок кожного такту визначає довжину переміщення (на нього припадає основний акцент), другий — відповідає за поворот, третій — допоміжний, для зміни ніг. Темп музики — не більш ніж 30 тактів за хвилину.

На початку ХХ ст. на вальс особливо вплинуло поширення нових американських ритмів. Танцюристи перестали дотримувати традиційних кроків. У бостоні, виконаному під вальсову музику, були повні ковзаючі рухи, а не обертальні кроки вікторіанського вальсу. Під час Першої світової війни став популярним вальс «із затримкою», у якому танцюристи виконували синкоповану паузу. Відомо, що під час війни деякі молоді люди вважали фокстрот легшим і протягом деякого часу використовували кроки фокстроту, коли грав вальс. На початку ХХ ст. в результаті діяльності англійського товариства вчителів бального танцю вальс стандартизовано. Англійський варіант був протиставлений віденському вальсу. Істотна відмінність цих танців — швидкість. Англійський вальс — повільний танець з темпом 30 тактів за хвилину (тому його стали називати «повільним»), а віденський вальс виконується в темпі вдвічі швидше, 60 тактів за хвилину.

Нині існує інший вид вальсу — більш соціальний танець, який виконувався переважно на танцювальних вечірках — танго-вальс. Цей танець — один з романтичних танців в аргентинському танго, одна з трьох головних форм музики аргентинського танго. Цей танець, поєднавши ознаки європейського вальсу і самого танго, виокремився в самостійний вид танцю. Чуттєвість і ліричність, ніжність та смуток, сентиментальність і пристрасть наповнюють цю музику глибиною, роблять неповторною і такою, що запам'ятовується. Танцюється він у ритмі вальсу та має іншу техніку кроків, ритмічні особливості, фразування й характерні прискорення іноді створюють складнощі для танцюристів-початківців. Особливість танго-вальсу — несиметричний крок, який ділиться на три фази: перенесення ваги, приставка ніг у позицію і пауза. Рух у танго-вальсі не рівномірний, як у танго, а імпульсивний. Під час виконання повоєнного кроку рухи мають різну довжину, але загалом вони повинні надати розмір кроку в базовому ритмі. Танго-вальс, на відміну від танго і мілонги, має більш туманне минуле, ускладнюючи можливість простежити його шлях.

Отже, на сучасному етапі розвитку бального танцю існує багато форм вальсу: віденський вальс, вальс-бостон, повільний вальс, фігурний вальс, класичний вальс, танго-вальс.

Сучасна європейська програма (стандарт) спортивних-бальних танців містить два вальси: повільний та віденський. Повільним вальсом відкривається програма як любителів, так і професіоналів, цей вальс є своєрідною візитною карткою пари в бальній хореографії. З перших рухів пари у вальсі можна зрозуміти її рівень майстерності, який включає: ритмічність, музичність, вміння тримати танцювальну позицію, безперервно рухатися по паркету, виконувати складні технічні прийоми. У віденському вальсі додається ще й швидкий темп, що потребує від виконавців тривалої фізичної підготовки (Дегтярева, 2012).

Висновки. Вальс, з'явившись на народній та історико-побутовій основі хореографічного мистецтва, пройшов доволі довгий та складний шлях, який відзначився падіннями й злетами, критикою і визнанням. Попри суттєві зміни в структурі лексики вальсу, цей бальний танець нині позиціюється як цілісна розвинена форма, що функціонує відповідно до загальних формотворчих законів бальної

хореографії: варіативності танцювальної техніки виконання, композиційної структури рисунка, специфіки хореографічної лексики, своєрідності музичної структури. Танець вальс в умовах розвитку сучасного бального танцю є найвидовищнішим танцем хореографічного мистецтва та невіддільною частиною розвитку культури суспільства.

Список посилань

- Васильева-Рождественская, М. (1987). *Историко-бытовой танец*. Москва: Искусство.
- Вальс-Бостон (2016). *Танцевальный словарь. Танцы балов и дискотек*. Восстановлено из <http://dance123.ru/vals-boston-boston-bostonskij-vals>.
- Дегтярева, Е. (2012). *Вальс. История возникновения и современность*. Восстановлено из <https://cyberleninka.ru/article/n/vals-istoriya-vozniknoveniya-i-sovremennost/viewer>.
- Ефанова, С. (2017). *До питання еволюції вальсу як різновиду бального танцю: історико-мистецтвознавчий аналіз*. Відновлено з http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=vdakkkm_2017_2_29.
- Завьялов, Е. (2013). *Венский вальс в европейской программе спортивного бального танца. Генезис. Тенденции. Хореографический язык*. Восстановлено из https://www.gup.ru/uni/science/conference/ball_2013.pdf.
- Захарова, О. (2020). *Танец — зеркало времени. Социология бального танца*. Восстановлено из http://www.apfn-journal.in.ua/archive/28_2020/part_5/16.
- Ивановский, Н. (2004). *Бальный танец XVI–XIX веков*. Москва: Янтарный сказ.
- Кеба, М. (2017). *Конкурсний віденський вальс: стандартизація та особливості становлення техніки виконання*. Відновлено з http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=vdakkkm_2017_2_30.

References

- Vasileva-Rozhdestvenskaia, M. (1987). *Historical and everyday dance*. Moscow: Iskusstvo. [In Russian].
- Waltz-Boston (2016). *Dance dictionary. Dances of balls and discos*. Retrieved from <http://dance123.ru/vals-boston-boston-bostonskij-vals>. [In Russian].
- Degtiareva, E. (2012). *Waltz. History of origin and modernity*. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/vals-istoriya-vozniknoveniya-i-sovremennost/viewer>. [In Russian].
- Efanova, S. (2017). *On the evolution of the waltz as a kind of ballroom dance: historical and art analysis*. Retrieved from http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=vdakkkm_2017_2_29. [In Ukrainian].
- Zavialov, E. (2013). *Viennese waltz in the European sports ballroom dance program. Genesis. Trends. Choreographic language*. Retrieved from https://www.gup.ru/uni/science/conference/ball_2013.pdf. [In Russian].
- Zakharova, O. (2020). *Dance is a mirror of time. Sociology of ballroom dance*. Retrieved from http://www.apfn-journal.in.ua/archive/28_2020/part_5/16. [In Russian].
- Ivanovskii, N. (2004). *Ballroom dance of the XVI–XIX centuries*. Moscow: Yantarnyy skaz. [In Russian].
- Keba, M. (2017). *Competitive Viennese waltz: standardization and features of formation of performance technique*. Retrieved from http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=vdakkkm_2017_2_30. [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 10.03.2021